

XX століття

LXXV

7 січня відзначає високий ювілей Тарас Салига – відомий літературознавець і критик, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури імені академіка Михайла Возняка Львівського національного університету імені Івана Франка.

Тарас Салига народився 7 січня 1942 р. в селі Вікторів Галицького району Івано-Франківської області. 1965 року закінчив Львівський державний університет імені Івана Франка. 1977 року захистив кандидатську дисертацію “Сучасна українська балада у взаємодіях з баладою російською і білоруською: (Проблеми типологічного розвитку)”. 1993 року – докторську дисертацію “Стильова диференціація в західноукраїнському та українському еміграційному поетичному

процесі міжвоєнного періоду (1914–1941 рр.)”. Заслужений діяч науки і техніки України. Автор книжок “Право на себе: Огляди, статті, літературно-критичні нариси” (1983), “У глибинах гармонії: Літературно-критичні статті” (1986), “У спектрі поетичних жанрів” (1988), “Микола Вінграновський: Літературно-критичний нарис” (1989), “Продовження: Літературно-критичні студії” (1991), “Високе світло: Літературно-критичні студії” (1994), “Імператив: (Літературознавчі статті, критика, публіцистика)” (1997), “Відлитель у строфи час” (2001), “Вокатив (Літературно-публіцистичні статті)” (2002), “Вознем пречистим” (2004), “Воздвиження храму” (2008). Упорядник антологій “Стрілецька Голгофа”, “Слово Благовісту”, творів Є. Маланюка, Р. Купчинського, М. Лужницького та ін.

Тарас Салига – лауреат премій імені О. Білецького, імені Б. Лепкого. Кавалер Ордена “За заслуги” III ст. (2011). Дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка. Член правління Національної спілки письменників України (Львівська філія).

Редакція щиро вітає свого давнього автора, члена редакційної колегії журналу “Слово і Час”, зичить йому міцного здоров’я й нових творчих успіхів.

Пропонуємо увазі читачів статтю про видатного українського поета, публіциста, літературного критика Євгена Маланюка; 1 лютого цього року минає 120 літ від дня його народження.

“НЕМА НА СВІТІ ІНШИХ БАТЬКІВЩИН ПОНАД ОДНУ...”**(ІЗ ЛИСТІВ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА ДО ОКСАНИ СЕМБАЙ-ГАЛИЦЬКОЇ)**

В есеї подано розлогі цитати з листів Є. Маланюка до О. Сембай-Галицької – особи в наукових та літературних колах маловідомої, але в життєтворчій біографії письменника аж ніяк не другорядної. Епістолярій між ними охоплює 1953 – 1968 рр. Останній лист поет відіслав 15 лютого 1968 р., себто за один день до смерті. Його листи сповнені роздумів про літературний процес в Україні та еміграції, про ідеологічні чвари земляків та ін.

Ключові слова: еміграція, епістола, герметичний сюжет, нотатки, історіософія, мораль, етика, яничарство, спогад, ліричний портрет.

Taras Salyha. “There Aren’t Any Other Motherlands Except for the Only One...” (From Letters of Yevhen Malanyuk to Oksana Sembay-Halytska)

An essay provides ample citation of Yevhen Malanyuk’s letters to Oksana Sembay-Halytska. The latter is a person little-known in circles of writers and researchers but very important in Malanyuk’s biography. Their correspondence lasted from 1953 to 1968. The poet had sent his last letter in February, 15, namely one day before his death. His letters are full of reflections about literary process in Ukraine and the one of emigrants, about ideological controversies of his compatriots etc.

Key words: emigration, letter, hidden plot, notes, historiosophy, morality, ethics, treason, memory, lyrical portrait.

1897–1968

Вірний побратим і вдумливий шанувальник творчості Євгена Маланюка Леонід Лиман у спогадах “Про щирого друга” серед багатьох інших занотував і вельми цікаве для літературознавців спостереження: “Про тих авторів, які вже в Америці почали писати українською мовою вірші за новою модою, Маланюк сказав: “Замахнулися, але не вдарили” [5, 383]. Без сумніву, тут ідеться про поетів Нью-Йоркської групи, які, “будучи невдоволені нібито низьким рівнем біжучої літератури, уперто запевняли, що вони шукають нового вияву, нових шляхів у літературі” [5, 383]. Талановита, українського походження молодь, “дуже обдаровані й симпатичні люди” (оцінка Емми Андієвської) відмежовувались од української художньої практики “старого зразка”, пропонуючи “нову” віршову стилістику, зокрема білий вірш. Але, на думку Є. Маланюка, “вони більше пропонували, ніж досягли”, а точніше, “нічого не досягли”.

До речі, наш блискучий знавець поезії і поет-практик ніколи не заперечував художньої вартості білого вірша. Його теоретичне трактування цього поетичного феномену ніяк не ламало хрестоматійних поглядів. Він уважав: якщо білий вірш цурається класичних норм римування, то все в ньому мусить мати самодостатні художні заміники. “Я був здивований, – згадував Л. Лиман, – влучним зауваженням Маланюка про те, що коли хто пише вірші не за усталеними класичними нормами (рими, ритм, пуанти і таке інше), то тоді треба б компенсувати виразною і глибокою думкою. Якщо білий вірш, по суті проза у формі вірша, тоді основою має бути сяюча думка” [5, 383].

Усвідомлюючи свою роль і місію письменника та знаючи ціну власній творчості, як і творчості старшої плеяди літераторів, котрі так само опинилися поза Батьківщиною, Маланюк тривожився, аби молодше покоління не втратило

іманентного зв'язку з національною праосновою художнього слова. Природа його таланту радше допускала експерименти, ніж консервативну стабільність; він найбільше боявся космополітичного шаблону та легковажного наслідування. Упереджене ставлення до поетів Нью-Йоркської групи переважно звучало як засторога, але й часто як гірка пілюля. “Увесь тягар справи, – писав він 10 січня 1955 р. Оксані Сембай-Галицькій¹, – знову лягає на стару еміграцію, навіть і в області мистецтва. Тому то, я намагаюся щось робити, хоч праця (фахова) майже не залишає енергії” [10, 45].

У Маланюкових листах упадає у вічі майже миттєва зміна його настрою, внутрішня суперечка між оптимізмом і песимізмом чи навпаки. Усе це залежало не тільки від побутових еміграційних умов, а й великою мірою від чвар української громади, яка, розігруючи, сказати б, “патріотичні спектаклі”, безнастанно конфліктувала між собою. Щойно письменник інформував, ніби “намагається щось робити”, тобто працювати творчо, а тут раптом – зневіра, розчарування. 25 жовтня 1956 р. цій же адресатці Маланюк сповідається: “Праця (фахова!) забирає увесь час і сливе – всі сили. На літературі – треба ставити хрест. Земляки не потребують думок, ані думання – отже і публіцистика моя нікому не потрібна. Але йдуть великі події, здається аж страшно повірити – що терміни наближаються. Усе може статися” [10, 52]. Саме о цій порі письменник трудився в поті чола: писав трактати “До проблем большевизму”, “Малоросійство” та інші науково-публіцистичні речі, зокрема працю “Нариси з історії нашої культури”, у яких апелював до героїчних фактів минулого України, до трагічних помилок у кульмінаційних моментах боротьби за державність. Цим самим наче будив українську націю до “великих подій”, до пам'яті про них. Адже Москва розпалювала нову світову війну. Згадаймо хоча б радянсько-кубинські події в Карибському морі. “Сатанинська доба, в якій нам судилося жити, – читаємо в листі від 21 жовтня 1959 р., – вимагає міцних нервів на кожному кроці і в кожну хвилину. А ми – нашим вихованням, вдачею і “старомодною” етикою та “етикетою” – мало до цієї доби надаємося. Ми – майже безборонні” [10, 92].

Смію казати, що й у депресивних станах Маланюк намагався вселяти віру в самобутність української нації, її непереможність, наполягав на необхідності позбутися комплексу “старомодної етикетки” та “безборонності”. “Ми морально й расово один з найвартісніших народів світа – мусимо існувати в такій ролі, що “фелахи”, парії щасливіші від нас”, “як пророчо бачила Леся Українка” [10, 63], – знову звирявся поет 4 липня 1957 р. в листовній розмові з О. Сембай-Галицькою, яка впродовж багатьох літ уміла щиросердно гоїти рани поетової душі своїми часто “багатокартковими” листами. Маланюк із великою прихильністю друга сім'ї щоразу відповідав. Жоден її лист від 1953 до 1968 р. не обривав їхнього діалогу.

Майже всі були про болючі літературні справи в діаспорі та громадську поведінку окремих осіб, що дуже часто руйнували національний портрет української спільноти або домальовували його не найкращими рисами. У цьому сенсі Маланюка не можна ставити в жодні рамки. Отже, хоч як ділити поезію на “програмовану” й “непрограмовану” (Ю. Шерех), поезію ідеологічну й “чисту”

¹ Оксана Сембай-Галицька народилася в Тернополі в інтелігентній сім'ї. Родина по матері – чистокровна українська, у якій високо культивували освіту й патріотизм. Батько матері, Оксанин “дідуньо” (так вона його називала) дав синам вищі школи. Двоє загинули в лавах Січових стрільців. Він побудував у селі “простору салью читальні “Просвіти”. Прізвище Сембай, успадковане від батька, має турецьке походження. Видатний археолог професор Пастернак тлумачив слово “Бей” як “пан”, “шляхтич”. Отже, “Сам пан”, що почало вимовлятися як “Сембай”. Із родиною Сембаїв-Галицьких Маланюк познайомився 1936 р. в Карпатах (Яремче), де відпочивав серед галицької інтелігенції. Дружбу між Оксаною та Євгеном розірвали воєнні лихоліття. У 1953 р. вона відновилася і вилилась у розлоге листування. Подекуди вираз “Оксана Сембай-Галицька” подаватиму у формі криптоніма – О. С.-Г.

(яку називають поезією “для мистецтва”), така естетична “дипломатія” стосовно постаті Маланюка мало що значить. Історична епоха обрала й уповноважила його бути поетом-поводирем, трибуном. “Як в нації вождя нема – тоді вожді її поети”. Безперечно, в інших історичних умовах природа його могутнього таланту сформувала б Маланюка іншого. Богдан Бойчук, котрий знав письменника зблизька, переконує, що він у приватному житті був далекий “від трибунності, героїчності”, що “чужими йому були волюнтаризм і суворість” [1, 389].

Маланюк теж не випускав із поля зору Б. Бойчука та інших “ню-йоркців”. 14 квітня 1963 р. він веде розмову зі Сембай-Галицькою про іншого Богдана, себто про Б. Рубчака: “Що до “молодого поета” (зрештою, то вже й не така молодість!), то Ви, очевидно, не помилилися: його зарозумілість (+ ргѳэносѳ¹) – то відворотний бік його особистості й, навіть, обдаровання. Пам’ятайте: чим людина талановитіша, тим більш *знає границі своїх можливостей*, і тому вона завжди скромна, хоч без ніяковости чи там червоніння. Може бути *певна себе*, але ніколи не задивлена у власний “ререк”², бо то *finis* – жадних (більших) перспектив. *Визначний* поет з нього вже не буде. Коли позбудеться отої загипнотизованости власною величчу та ще – снобізму, з нього мав би бути культурний письменник середнього рівня. Ну, але це хай між нами, щоб його *не знеохочувати* (тут і далі курсив мій. – Т. С.). Ми такі бідні на культурних людей, що в кожному натяку хотів би бачити вже здійснення... хоч і попкіся на цьому не раз” [10, 126].

А майже через півроку Маланюк зафіксував у листі від 8 вересня 1963 р. таке спостереження: “Що до Р.³, то думаю, що то найфатальніша риса суч. поетів, що вони якось “потраплять улаштуватись”, а то зле відбивається на їх творчості (бо – або одне, або друге...). Ну, але хай йому й далі все щастить у *всьому*” [10, 133]. Важко заперечити, що інколи старше покоління “шукає” конфлікту з молодшим, але доброзичливо. При Маланюковій, сказати б, навіть органічній богемності це майже закономірно. Тямуца шляхетна молодь поради і критику творчих авторитетів сприймає як застереження та нелукаві уроки. “Вірші писать, – казав Л. Первомайський, – буду вчитись у вас, але й вчитиму вас”. Це сприймали всі. Але з лазаро-смульсонівсько-сановських і подібних повчань усі великодушно сміялися та критично іронізували. Так було в Україні, так було й на еміграції.

Принципова вимогливість Маланюка до інших, особливо до молодих письменників, сказати б, похідна від творчої вимогливості до свого пера, від безжального самоцензурування, від самобутнього досвіду та енциклопедичної ерудиції, а головне – від прекрасного художньо-естетичного смаку. “Князь української поезії” вмів сказати собі гірку правду, навіть ту, яка в чомусь була перебільшеною до його власної персони: “Тепер, коли старієш, бачиш як багато було егоїзму, егоцентризму, себелюбства, а як мало було віддавання себе цілком” (із листа до О. С.-Г.) [10, 80]. Він вимогливо ставився тільки до тих, кого вважав наступним літературним поколінням. Ідеться про членів Нью-Йоркської групи. “Так, – читаємо листа від 2 лютого 1958 р., – полетиш собі до Торонто (там живе родина по Юрієві Клену) або до Чикаго, де є *чудова наша молодь*, ц. т. “молодь” наступного покоління, бо вже має +, - 30 літ” [10, 71]. Звернімо увагу на вислови “чудова наша молодь”, “це між нами... щоб не знеохочувати”.

Та сама “чудова молодь” до Є. Маланюка ставилася по-своєму (точніше, усіляко), називала його “забронзованим” (але без іронії) та визнавала, що поетичний стиль Є. Маланюка “не вливається і не йде паралельно ні з традиційним, ні з модерністичним” (Б. Бойчук), і далеко в сторону від них не відходить. Він часто то до одного, то до другого наближається, навіть “перетинається з ними” (Б. Бойчук), аби потім знайти власну дорогу, виразитися

¹ Порожнеча.

² Пуп.

³ Р. – це професор Богдан Рубчак.

по-своєму. І все ж Маланюка слушно вважають традиційником, який, коли йому треба, уміє ламати “старі” норми й у такий спосіб творити свою стилістику, у якій, за словами Б. Бойчука, “закумульовано потрібні ритмічні вольтажі, доведені до розряджень, щоб витворити ефект катаклізму, трагедії, болю” [2, 411].

Маланюків художній ефект модерного, наче невластивого йому характеру яскраво проглядається, наприклад, у поетичній присвяті під криптонімом “А. К.”, який легко розкодовується (Андрій Крижанівський)¹.

А. К.

Ніч була душна, дрімуча, липнева.
Їхали довго трамваєм на Східний Двірець.
Розмова – шифрована спільним єдиним шифром –
Нагадувала репліки радіограм.
Було дивно, що Ви, смаглявий від власного полум'я,
Безперечно подібний до Тугай-Бея,
Носите таке несподівано-крижане ім'я.
Любите чарлстон і американський фільм.
Та студіюєте римське право.
Довго їхав трамвай. Над рікою грали сузір'я.
Місто за мостом, віддаляючись гуло.
Але в наших очах степова голубіла Савояйя
І тремтів полтавський Прованс.
... І ввижався Чічіков і Довгочхун.
Прослизнув Хлестаков. Пропливла за ним Мар'я Антоновна.
Підхікнув Москаль Чарівник над роззявленим ротом Хохла.
Вії, Відьми, Бурсак і, нарешті, куркуль Собакевич,
Це єдина реальність в реальній фантазії Гоголя.
Ще й єдиний – в майбутнє трамплін...
Вже – двірець.
На промовлену голосно формулу: тільки Варяги
Металево-розжеврене: Так!².

Н. Бічуя так тлумачила герметичний сюжет цього вірша: “Та ніч, – писала вона в анотації до його передруку в “Просвіті”, – котра душна, дрімуча, липнева – минула у Варшаві, уже в еміґрації, уже в-не-поверненні, уже – назавжди. Східний двірець. Ріка, над якою грали сузір'я (ясна річ – Вісла). Трамвай, що їхав так довго (куди? у безвість? у нікуди? за межі слави й батьківщини?). Все перекреслювала єдина реальність – фантазії Гоголя, сиріч туга за Україною; пошук трампліна в майбутнє – теж поза Україною... Отже, Євген Маланюк Андрієві Крижанівському. Зосередимось на рядках – “носите таке несподівано крижане ім'я” [6].

Зумисне апелюю до цього верлібру, написаного 1929 р. (у період творення літературної групи “Танк”), аби засвідчити, що втеча авторів Нью-Йоркської групи в неримовану поезію наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років аж ніяк не була для Маланюка чимсь ориґінально-пошуковим чи радикальним. Він скільки вважав за доцільне, стільки й писав верлібром – верлібром художньо-довершеним.

Окрім розмов на теми літературного та громадського життя української еміґрації, у Маланюкових листах до О. Сембай-Галицької багато такого болю душі, про який поет, крім неї, нікому не розповідає. Це здебільшого його особиста сімейна драма. З першою дружиною Зоєю Равич – нещасливий шлюб. Після другого шлюбу (з Богумілою Савицькою) сім'я вимушено розділилася.

¹ Крижанівський Андрій (1907 – 1950?) – прозаїк, “вісниківець”, співредактор літературного журналу “Ми” у Варшаві (1933 – 1938). Автор роману “Сонце в пісках”, новел “Історія одного вагону”, “Очі в труні”, “Новели про мене, Ірен і залізню людину” та ін. творів.

² Вірш надруковано 1933 р. в літературному журналі “Ми” (Кн. 1. – Бібліотека університету. – Варшава.). Цитую за: [6]

Шпигунське “полювання” за Маланюком, організоване Москвою, зумовило чергову (третю) еміграцію – утечу з Європи до Америки. Так “розчахнулось дерево життя”. Навіть 1960 р. з дружиною та сином Богданом Маланюк мусив зустрітись у Варшаві тільки інкогніто. Перед майже таємною подорожжю до Європи в листі від 21 жовтня 1959 р. до О. Сембай-Галицької звучить поетова неприхована тривога, передчуття того, що насправді станеться: “... часом наше (а моє зокрема) життя висить на волосинці *молитви* лише. Бо більш нічого не залишилося. Сили Зла проникають крізь кожну щілину і стараються нас залляти... Де б людина не була, вона несе з собою своє серце, свій біль і свою долю. І той тягар ніхто не скине, хіба смерть... я сам, старість іде... Живу надією, що побачу рідних – і це моя молитва” [10, 92].

О. Сембай-Галицька найчастіше оповідала про свій побут, про трьох синів, яких він знав, про чоловіка-лікаря, великого Маланюкового друга. Вона, мати, раділа, що ростуть-виростають її діти. На що поет відповідав: “Тішуся (й заздрю): у мене ці радощі минули, як рожевий сон, – лише сниться мені часом мій Богданчик, саме завжди малий, – або немовлям, або в 5-6 літ. Щось знову не маю вістки. Він саме тепер “у війську” – щоб Мати Божа над ним мала свій Покров... Бо з таким прізвиськом та ще “у війську” – річ не дуже приємна. Тішуся – ануж 1960 р. побачимось” (2 січня 1960 р.) [10, 92].

Маланюкове батьківство – серце, зболене драмою сімейної розлуки: “...мої болі і негоди в тому, що десь там залишилася родина і я сам, то болію одною великою раною, що правда, такою великою, як майже ціле моє серце” (лист від 29 квітня 1953 р.). Або: “Мій Богдан вже інженер і вже (!) одружився – і плакати, і сміятися” (лист від 5 серпня 1959 р.). Подібних сумовитих і радісних рефлексій багато в поетових листах. У поезії також. Географічна відстань між сином і батьком не роз’єднувала їх, а, навпаки, наближала одного до одного. Те, що для поета становило основу світогляду, плоть історіософії, сказати б, оминуло його. Родина, рід, сім’я – це Маланюків морально-духовний культ, голос рідної землі й голос предків, клич крові, генетична тяглість історичного буття. Ментальна закоріненість як пра... пра... правнука своїх предків і як предка прийдешніх пра... пра... правнуків – яскрава Маланюкова історіософема національно-родинного центризму, природної расовості та іманентної громадянської “общини”. Наприклад, образ діда Василя колоритно постає з поезії та спогадів Є. Маланюка і, як висловився Л. Куценко, “усоблює незнищенність українського народу... Могутньо-національне коріння діда Василя не понижили ні чужинецькі зайти, ні Польща, ні колонізаційна вавилонізація українського степу, ні Росія, ні власне “рабство мертве”. Можливо, свідомість того давала поетові сил вистояти й творити в чужому світі в ім’я України” [3, 37].

На жаль, внесок Л. Куценка у вивчення творчості Маланюка недооцінений. Він передчасно й загадково пішов із життя. Кажуть, що “його пішли”, учинивши автомобільну аварію на пішохідному переході. Це відомий прийом... Та задля наукової справедливості треба знати, усвідомлювати, що ніхто більше за нього не зробив, аби повернути ім’я Маланюка в Україну. Він дружив із Богданом, сином Маланюка, котрий довірив йому батьків архів. Завдяки Л. Куценку маємо “розкодовані” Маланюкові нотатники від 1936-го й до 1968 р., зокрема ті, де є запис про діда Василя, який улюбленому внукові “розказував значно цікавіше про “Вечори на хуторі” за Гоголя”:

...Любий Діду,
Незаможний маю гріх:
Жива історія, скарбниця
Оповідань, байок, бувальщин, –
Та так я вірив в вічність Вашу,
Що нічого не записав.

Не записав тих слів коштовних,
Що Ви точили вечорами,
Коли соломкою палили
Лежанку Вашу, і в вікно
Дивилась ніч, як казка синя...

Маланюків національно-патріотичний дух – плоть од плоті діда Василя, його унікального характерництва, що акумулювало голоси нашої великої історії, голоси землі, яку не могла вбити чи понівечити жодна ворожа потуга – яничарство, навіть диявольська сила імперської зросійщеності та холуйство “рідних” перекинчиків, котрі служать чужинцям.

Тож добре знав мій Дід Росію,
Її тупу державну дибу!
Але й фальшивих сентиментів
Не мав до своїх земляків.
І то було не хуторянство,
Чи запорозька дута пиха, –
Звичайно, степові варяги,
Були йому рідня й рівня.
Херсонських прерій піонери
Були йому, напевно, ближчі,

Ніж тогочасні “малороси”,
Чи сьогочасні “польщаки”,
Але боліла в серці цілість
Свого народу і отчизни –
За всю непіміщену цю землю,
За всі ці чини і часи
Скребли покора і ледарство,
Пекли каліцтво й рабство мертве,
І раєм страченим минуле
Вставало в приимерку століть...

Із “присмерку століть” завдяки дідові світло минулого осявало вразливу дитячу душу героїкою Диких Піль, плекало божественно-незрадливу закоханість в Україну і зневагу та осуд до безсоромної “бранки степової”, рабині татар, поляків і росіян. Згодом це стане потужним струмом його історіософських візій. Глибина віків озиватиметься насущним відлунням у трагічному часі визвольних змагань.

На західній окраїні Диких Піль
Там, де Чорний Шлях перетнула Синюха,

Вартував мій суворий прадід степи
Та дудоні ординської наслукував.

“Боянові Степової Еллади” довелося не тільки “вартувати” прадідівські степи, а й у часи Визвольних Змагань (1917 – 1920 рр.) відроджувати українську державність і терпіти біль через крах державницьких надій. Утрата української держави – це Маланюкова незагоєна рана на все життя. За рік до смерті, 22 січня 1967 р. (яка болюча дата!), – мабуть, найтрагічніший у його “Нотатниках” запис: “Не можу бути ані святочним, ані – навіть – об’єктивним.

В очах стоїть Київ р[оку] Б[ошого] 1918. Спочатку історичні дати:

IV Універ[сал] – 22.01.

Крути – 29.01.

Ще 4 лютого 1918 в потязі під Сарнами М. Грушевський – мимо всього – підсумовував: “Історія 2-х “братніх народів” вступила в стадію, про яку відає біблійна історія перших братів: “І спитав Бог: Каїне, де твій брат Авель?” [8, 217].

Ось Вам образ Росії в “субстанції незримій”. Звідси безжально суворі поетичні інвективи першого періоду творчості, звідси його філософія для співвітчизників – стати нацією, збагнути себе, усвідомити місію своєї самобутності. Усю Маланюкову творчість пронизують такі домінанти, як рід, сім’я, родина й особне “я” цього роду. Скажімо, його щемкий спогад: “Богинею дому і родини” у хаті над Синюхою була бабуся Євдокія” [7, 477]. Дідова та бабина половина хати “була уособленням і хранителькою мудрості віків”, захованих у традиціях моралі, етиці. Образ матері також наскрізний у ностальгійній поезії Є. Маланюка. Це один із унікальних, найщемкіших і найпрекрасніших портретів матері, думаю, не тільки в нашій поезії.

...Як рідна хата – з-попід стріхи –
Очима дивиться вікон –

– І крик той – “сину мій! приїхав!”
І ранній день, і ранній сон...

Або:

Вона була свідомо, що кінець
Вже на порозі, що сини і тато,
І дім цей щедрий, і город розлогий –
Ціле родинне затишне гніздо –
Осиротіють: стануть безборонні
Й беззахисні на сили Зла.

А Зло
Вже гуртувалось хмарою довкола
І ждало тільки знаку, щоб заллять
Наш тихий рай...
Так умирала мати
І іволга кричала за вікном...

Чи, наприклад, самодокір: “Любий батьку, – ти не вмістився в мої бідні “вірші”. Проте батько на все життя “вмістився” в його душі, батька він називав інтелігентом, що “всупереч всім обставинам і спокусам залишався національним до кінця, не зрадивши ні свого роду, ні своєї раси” [9, 3]. Усе це, тобто “жива історія” зі “скарбниці дідових оповідань, байок, бувальщин”, батькова шляхетність, культ і дух віків, стало ментальними генами Є. Маланюка. Уже синові Богдану, на жаль, не довелось відчутти подібної ідилії. Причиною цьому стала вимушена “розлука” батьків. Але то була тільки фізична, а не духовна відстань між ними. Той факт, що на схилі життя поет відважився на подорож до Європи, аби зустрітись із дружиною та сином, говорить сам за себе. 7 жовтня 1960 р. він повідомляє свою вірну адресатку: “...тільки ласка Божа й молитви близьких – а Ваші – в першу чергу – врятували мене в нерозважній моїй подорожі. Тепер вже можу (але *лише* Вам) сказати, що мене мали схопити і вивезти... туди, де... лише заступництво святих (особливо апостола Тадея – Юди), брата Христового, що до Нього скерували мене близькі приятелі у Варшаві) зробило так, що я уникнув... Одне можу сказати: навіть останній драб, коли він католик, все ж може підвестися над рівнем звірини і бути людиною. Якби то була країна не – католицька (напр. Ч. С. Р.), – я б не повернувся” [10, 96].

Після цієї подорожі Є. Маланюк іще довго виходив із психічного стресу. Через майже півроку (3 лютого 1961 р.) він знову згадує, що 1960 р. у Варшаві “йшов по самім скраю небезпеки фізичної й моральної смерти, але, завдяки молитвам (О. Сембай-Галицької. – Т. С.) уникнув нещастя” [10, 102].

Побачення із сім'єю та налагоджені опісля розмаїті з нею контакти, звісна річ, поставили питання про об'єднання двох шлюбних половин, що додавало багато нових клопотів непрактичному в побуті Є. Маланюкові. Отже, “...згода у сімействі... мир і тишина” протікали на двох протилежних і “блаженних сторонах” світу. Та раптом, як грім із ясного неба – 6 листопада 1963 р. лист до О. Сембай-Галицької: “...прошу Вас замовити Службу Божу за спокій душі раби Божої Богуміли, яка залишила мене й сина увечері 4.10.63 р. Це моя єдина, незаступна, найдорожча Дружина. Стан мій такий, що писати про нього не варто. Мушу пережити і яюсь далі жити, але сенсу життя вже майже немає...”

Повідомляю про це *тільки* Вас. Це можуть знати мої учні, але всіх інших – не повідомляйте і до газети – не давайте” [10, 134].

Розпуку за Дружиною¹ виливав у поетичних присвятах. Вірш “Ave Caesar, сліпучий серпне” поет написав 9 жовтня 1959 р. і вважав його найкращим своїм твором. Через чотири роки (4 листопада 1963 р.) над віршем вкарбував слова: “Пам'яті дружини моєї Богуміли з Савицьких”. До року по смерті дружини з'являється його шедевр “Парастас” (19 лютого 1964 р.) – нова присвята-триптих (“Проростає коріння труну”, “А тепер сніг спадає посмертним квіттям” та “Я зраджую самого себе для Тебе”). Тридцятип'ятилітню шлюбну з Б. Савицькою Євген Маланюк приурочив вірш “Тридцять п'ять літ”:

¹ Це слово, коли йшлося про Богумілу Савицьку, Маланюк писав із великої літери.

Якась невиразна імла на небі.
І холод. І сонце. І буде дощ.
Така ця порожня весна без Тебе,
Така безпритульна у черзі прощ.
Що було? Зупинки якісь, полустанки,
Клунки і валізи. Чекання: коли

Десь вникне потяг з безсонного ранку,
З безсонячної чужинецької мли.
І знов повезе. Заговорять колеса
Знайомою мовою – в риму і в лад.
Десь Вісла, Синюха, і скелі, і плеса,
Та пізно, о пізно вертатись назад.

В останній збірці “Перстень і посох” (1972), що була підготовлена до друку ще за поетового життя, уміщено присвяту пам’яті його дружини Б. Савицької під назвою “Квітень”:

Neplačte za mnou
Ja byla jesem jen pisen...
Ja byla jesem vánek, co
hladit ti vlasy
(Вірші сина на 4.11.1963)

Сніг скроплюється рясними сльозами
– моїми! моїми! –
Над могилою Твоєю, єдина.
Ти чуєш, Ти знаєш, надходить
посмертна весна.
Соки кружляють у вітах.
Кругліють бруньки,
Щоб вибухнуть квітами
Над могилою Твоєю, єдина.
Вже квітень.
Соки кружляють у вітах,
Волога просочує ґрунт,
Торішні пружаються трави
І, напевно, воскреснуть і травні.
Христос Воскрес –
із мертвих,
Смертю смерть подолав
І тих, що в гробі,

Єднає з космічним життям.
І внучок прийшов на дрібних, ще
невірних ніжках,
І поклав червону вербичку з бруньками
– На могилу Твою, єдина.
Я бачу, як ти усміхнулась
крізь мертвий сон,
І усміх той розтопив останні клапті снігу.
І прилетів вітер з-за Атлантику
– моє зітхання,
В яким жаль і свідомість гріха,
І тайна радість – зіллялись в одно.
Горовий вітер, що перелетів Влтаву
Єдиним порухом крил.
І буде червень,
І буде липень-червенець.
А потім – буде чи ні?

Вірш без зазначеної дати написання. Епіграф до нього Маланюк подає як синові рядки. Л. Куценко встановив час появи присвяти – 2 квітня 1964 р., а також від Богдана довідався, що той ніколи віршів не творив. “І все ж, – зазначив Леонід Куценко, – певна причетність поетового сина до появи поезії “Відхід”, очевидно, була. Ймовірно, твір був написаний відразу ж після синового дзвінка (“Укїїкі телефон...”) до Нью-Йорка з повідомленням про смерть пані Богуміли. Після розмови із сином чеською мовою поет записав цей єдиний чеськомовний твір, що так і залишився на сторінках записників. Поряд із текстом є ще приписка: “Druhý den ráno zřítíl se vesmír...” (“Другого дня вранці провалився всесвіт...”) [4, 310]. Ось він, цей твір із назвою “Відхід”: “Не плачте за мною / Я була лиш піснею! / Простою, як вівці в лісі, / Я була вітерцем, що гладив / тобі волосся. // Задзвонив телефон – небеса впали / Буденний і повільний трамвай / Глибоке напруження тихої домівки / Поцілунок на волосся. // Вічна й ласкава усмішка / З домішкою не йдеться про нас / Закрили обриси нашої надії / Було сонце, що спить за горою. // Не плачте за мною / Я є лиш пісня / Проста, як вівці в лісі, / Я лише вітерець, що гладив тобі / волосся” [4, 311]. До кінця життя Є. Маланюка переслідував здогад, що “Мілочці” “допомогли умерти”. Богдан Маланюк потверджував: “Після зустрічі з батьком у Варшаві

1960 року Богумілу з Варшави до Праги супроводжували чеські спецслужби, а увесь наступний рік чи не кожного місяця її запрошували для розмов” [4, 311].

Та все це тільки зовнішня поверхня Маланюкового неспокоїного життя. Глибше й по-справжньому його життя і творча постать може відкритися тільки після наукового психоаналізу творчості. Те вістря історії, яким пройшов Поет і Воїн зі “стилосом” і “стиллетом”, зумовило тематику його поетичних книжок та унікальні спостереження над складними подіями ХХ століття, літературознавчі та культурологічні роздуми, інакше кажучи, явило духовну поставу його як Особистості. Зрозуміло, що Маланюків суворий об’єктивізм, вираженість оцінок, безжальна категоричність багатьом не імпонували, відверто не подобалися, а часто-густо й били батогами по їхній еміграційній поведінці.

Висловлюючи негативні оцінки “любезним землякам”, “залізних імператор строф” остерігався, щоб не було в них, як він казав, “еґоїстичних міркувань”, проте й не допускав жодної поблажки. “Вони невиховані... Один наш “вчений”¹, – розповідав у листі до О. С.-Г. поет, – давав реферат у Польськiм Науковiм Товариствi на вечорi Франка в капелюсі: то було щось фантастично-потворне, аж досі здригаюся... від сорому... Коли вже дійшло до академії (ювілею), то треба заховуватися, як люди... елементарно цивілізовані... Цього, на жаль, “любезні земляки” не вмiють і навіть не знають, що то є” [10, 111].

Хочу звернути увагу на Маланюкову засторогу від “еґоїстичних міркувань”. Але для цього необхідний екскурс у його епістолярій до інших осіб, зокрема до Ю. Шевельова (Юрія Шереха). Листування між ними було нетривалим. Та, як зазначав Ю. Шевельов, воно згодилося для спогадів, у яких мемуарист ориґінально інтерпретує постать Є. Маланюка. Скупі позитивні міркування про поета молодший сучасник “топив” у своїх же карикатурних пасажах та негативних оцінках, а часом й у брутальних наклепах, які легко спростувати Маланюковою творчістю й нотатниками. До речі, у поетових записниках немає жодного в’їдливого слова на адресу Ю. Шевельова. А ось деякі штрихи до “портрета” Є. Маланюка під “живописним” пером ученого: “Він не любив, щоб його називали по батькові, а звертались тільки на ім’я: “пане Євгене”. Я з трудом довідався, що його батько був Филимон. Таких імен серед аристократів не було, від нього пахло чорноземом і гноєм, а щонайменше хутором” [11, 101].

Хочеш чи ні, але після такого “змальовання” відразу насторожуєшся і зринає питання, чий це портрет – генетичного аристократа Шевельова чи спадкового “хуторянина Маланюка із запахом чорнозему та гною”? Адже шляхетна людина ніколи не дозволить собі подібних характеристик. Та йдемо далі.

“Він був високим і ставним з легким нахилом до огрядности... моє враження від нього, яке лишилося назавжди – *плюшовий ведмедик*”; “... викликали у нього підозру “советчики”, яких він називав “чорні сили”, хоч аж ніяк він не ворогував з Баркою, з Костецьким, з Петровим, зі мною...”; “... у нього були завжди щільно затиснені вуста, ніби у боязкої дівки на виданні...”; “... його кумедне вбрання, бриджового типу, як на мене, не становило нічого надзвичайного в міжвоєнній Польщі”; “він не був звитяжним “імператором залізних строф”; “він був захланним на гроші”; “Він не любив оповідати про конкретні обставини свого дитинства”; “У ті роки часом з харчами було суцужно, хоч ніхто не голодував. Упадало в око, як багато їв Маланюк”; “... Маланюк був суцільна гра. Він грав пана, він грав розбещене, безпорадне дитинча, він грав салонового балакуна... грав поета трибуна, нового Шевченка, автора другого “Послання”. Він був самозакоханий, він хотів мати якщо не рабів, то джур”; “Він не дуже любив

¹ Грановський (Неприцький-Грановський) Олександр (1887 – 1976). Родом із Волині. Емігрував до Америки 1913 р. Професор ентомології. Автор поетичних збірок. Громадський діяч. Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка.

галичан”; “За штучною позою й бляшаним патосом, мабуть, таки була жива душа, власний стиль і біль. Усе справжнє” [11, 101-110].

Листування між Ю. Шерехом та Є. Маланюком, як зізнався Шерех, “відбиває чужість, відстань, короткі дні відносного наближення і нове розходження... За три роки таких листів було 35 (десь по сімнадцять з кожного боку). Листи були такі, як і наші зустрічі. Усе це було на мотив – ти не такий, як я, чи можу я довірити тобі?... Так дві собаки, що зустрілися на вулиці, спершу обнюхують одна одну: вкусить чи дружньо облизе” [11, 101-102]. Знову постає питання, котрий “собака обнюхував”, а котрий “кусав”?

Для глибшого й повнішого пізнання художника-портретописця Ю. Шевельова згадаймо, наприклад, іще такі його “шедеври”.

Про Олеся Бабія: “Заплилий товщем... розтовстілий черевань. Він справляв враження повного отупіння... Брудний, напуває мене якоюсь кавою сумнівної чистоти в консервній бляшанці... Він дорікає, що нема правописного словника, тому не знає як правильно писати рѳдила чи роділа. Він прожив ще з тридцять років і помер непомітно. Ледве чи хто знає його писання” [11, 120].

Про Остапа Гриця: “Був це місцевий варіант Квазімодо, але не трагічного, а комічно жалісливого... Обличчя й голова його виглядали так, наче при пологах на них натиснули й викривили в різних напрямках, порушивши будь-яку симетрію. Очі неначе дивились у різних напрямках... Маленький вусик, тільки під носом, зголений по боках, був, звичайно, посередині, але коли він говорив, здавалося, що він десь приліпився трохи збоку” [11, 121].

Про Юрія Клена: “Я запам’ятав його пожмаканий костюм неозначеного сірого кольору, колись він був оксамитовий; на костюмі ватянка, що зав’язується шнурочками; на голові – сірий капелюх теж пожмаканий, аж нагадує триріжок” [11, 111].

У цьому шерехівському портретописі бачимо відвертий цинічний насміх з українських письменників. Скажімо, якщо О. Бабій при своїй еміграційній долі, чи правильніше – недолі, став аж таким, як його змальовує Ю. Шевельов, при тому, на думку Шереха, “ледве чи хтось знає його писання”, то хіба личить із цього, як сказав би новочасний цинік, “бомжа-безхатька” насміхатись?! Мабуть, це не відповідає доброму тону аристократичної поведінки. До того ж О. Бабій українцям відомий як автор популярної колись поеми “Гуцульський курінь” та поетичних збірок “Ненависть і любов”, “Перехрестя”, “За щастя оманю”, “Пожнив’я” (зокрема, “Ненависть і любов”, мабуть, має якийсь “стосунок” до Павличкової збірки “Любов і ненависть”). О. Бабій – автор оповідань і повістей “Гнів”, “Дві сестри”, “Останні”, книжки нарисів “Шукаю людини”. Його повість “Перші стежі”, як кажуть, “зачитували до дірок”. Крім цього, Олесь Бабій – критик, якому належать літературознавчі есеї та статті про М. Шашкевича, О.-Ю. Федьковича, Б.-І. Антонича, М. Федюшку-Євшана, О. Ольжича, О. Телігу, Ф. Ніцше, П. Б. Шеллі, В. Шекспіра та ін. Також він перебував у перших рядах Січового стрілецтва, в армії якого “генералами були поети”.

Та вернімося до часів Маланюкового візиту до Варшави, тобто на початок 1960-х років, зокрема в тему землячків-малоросів, яка для нього ніколи не переставала бути актуальною. “Любов” до “землячків” у національно-здоровому українському просторі має глибокі бурлескні та саркастично-інвективні традиції осуду. Національну свідомість, уважав Маланюк, можна “обудити”, але ніколи не вдасться її “прищепити” чи “вмовити”. Тому осіб без “пульсації національної крові” ганьбив, гатив по їхніх душах їдкими докорами. Малоросійство для Маланюка – тема безперестанного болю й національної образи. Здавалось би, написавши під таким титулом окреме дослідження (“Малоросійство”, 1959), до якого збирав матеріал упродовж багатьох літ, автор міг уважати тему вичерпаню. Та ні! Малоросійство – наша історична хвороба, “хвороба

бездержавности” (В. Липинський) – у кожній іншій часовій ситуації розпускає нові метастази. Отже, Маланюк завжди мав на чому зосередити погляд. Його нотатники рясніють щораз новими й новими спостереженнями.

Після подорожі з Америки до Європи поет переживав психічний стрес. Він і сам казав: “Я допіру тепер потроху приходжу до себе – бо мало бракувало до психози”. 3 лютого 1961 р. сповідався О. С.-Г.: “Всі ми мусимо нести якийсь хрест. Весна і молодість вічно тривати не можуть... Хіба в душі і серці... Спасибі Вам, а за молитви передовсім, бо це Вашим (і Ваших дітей) молитвам завдячую дві події минулого року, коли йшов був по самім скраю небезпеки фізичної й моральної (W) смерти, але, завдяки тим молитвам – уникнув нещастя, і от – ще існую... А вже про милих землячків бракує слів: від балю до балю – самі “імпрези” з бенькетами та їдженням курей. Не думає ніхто...” [10, 102].

Ні, йому аж ніяк не бракувало слів для “атестування” “милих землячків”. Обурення, зневагу, презирство для “правнуків поганих” – “славних пращів великих” Маланюк брав із Шевченкових викривальних інвектив. “А на Україну не поїду, цур їй, там сама Малоросія”, – пам’ятається Шевченкова погорда. “Так Шевченко, – каже Маланюк, – поставив діагноз і сформулював національне каліцтво, якому пізніше Іван Франко дав максимально згущений властивий вираз у “На ріках вавилонських”:

І хоч душу манить часом волі приваб,
Але кров моя – раб! Але мозок мій – раб.

Ця формула – належить підкреслити: всеукраїнська і соборна” [7, 243].

Уся інтелектуальна проза Є. Маланюка – прекрасний і багатющий матеріал для вивчення нашого національного характеру, національної психіки, для “студій малоросійського гниття”. Нинішньому українському суспільству він потрібен, неначе кисень для життя. Маланюк, як “розум-бистроум” (Іван Франко), будучи безпосереднім учасником національно-визвольних змагань, воїном армії УНР та інтернованим емігрантом, який усе життя жив Україною і для України, являє собою унікальний історичний досвід. “Малоросійство”, – якщо хочете, – пророчо висловився поет більше, ніж півстоліття тому, – це та проблема, що першою встане перед державними мужами вже Державної України. І ще довго в часі тривання й стабілізації державности, ця проблема стоятиме першопляновим завданням, а для самої держави грізним мemento” [7, 232]. Ця гіпотеза стала аксіомою для нашого часу. Отже, висновки мусять робити сьогодні державники та імітовані “державники” – себто гравці в український патріотизм із браслетами на руках – фальшивою гарантією про невтечу з пограбованої ними ж України.

Маланюк дотримувався погляду (і в цьому переконував українську еміграційну громаду): у здоровій, не аморальній, незмалоросійщеній психіці кожної одиниці народу інстинктивно існують і логічно діють “рефлекси” розмежувань “чорного і білого”, “доброго і злого”, “божественного і диявольського” тощо. У малоросійському “тілі” ці рефлекси “зникають, пригасають і слабнуть” – інколи аж до повного омертвіння. Малоросійство, щоразу шукав для нього нової лаконічної дефініції невтомний його борець, – це “затмарення і ослаблення і – часом – зник пам’яти” звідси в малоросів глупота й нерозсудливість, чим успішно послуговуються наші споконвічні вороги. У листі від 20 січня 1965 р. він ступенює ментальні вади, вражені хворобою малоросійства:

“1. Ворог думає – і дуже хитро: він *добре* знає всі особливості нашого нац. характеру.

2. Наша нездібність до гієрархії, а тим самим – до дисципліни – проходить червоною ниткою – через цілу нашу історію.

3. На жаль, а) *зздрість* і б) *хамство* – основні складники “масової” психіки нашого “громадянства”.

То є постійні елементи. З ними потрібна постійна боротьба і лікування” [10, 158].

Звичайно, “національній глупоті” серед еміграції, що “ширилась, як епідемія”, Маланюк протиставляв здорову українську енергію, до якої вони, на жаль, були байдужі. “Есть люде на еміграції, що колись чули Зерова-лектора. Але їм в голову не прийде записати хоч начерк про це, нашкіцувати його постать, голос, зір, усмішку... Скорше з *приводу* Зерова розмалює свій непотрібний авторитет” (з листа до О. С.-Г.-ої від 15 липня 1964 р.). [10, 146].

Отже, еміграція, був переконаний Є. Маланюк, – це збіговисько втікачів, які між собою конфліктують. Аналіз цих чвар він майстерно й переконливо аргументував найрізноманітнішими фактами: суперечками громадських та партійних організацій, міжособовою гризнею побутового й усілякого іншого стибу, скажімо, “східняків” і “західняків”, бандерівців і небандерівців, підозрами в агентурі московських спецслужб (такого шпигунства було чимало). Особливо спалахували політичні пристрасті після нової хвилі емігрантів у часи Другої світової війни. Новоприбульців “стара еміграція” сприймала з підозрою, будучи впевненою, що Москва “підкинула” “хрунів-малоросів”, котрі перед нею “шпанувались” і “лізли з себе”, аби “відпрацювати п’ятака”, за який ганебно продались. Однак абсолютна більшість із них були українськими патріотами, які втікали від “советского сапога”, що чавив “усіх і вся” на своїм шляху.

Українські емігранти, інтерновані раніше, тобто в добу національно-визвольних змагань, а також ті, що встигли втекти від радянської сваволі на початках розбудови нової імперії, добре знали “по чому локоть кваші” під кремлівськими зорями і знали, як може діяти російсько-більшовицька отрута на психіку людини. Живучи бодай деякий час в умовах радянщини, людина конче стає “інфікована” нею. Принаймні, так уважала дорадянська еміграція. Із цього приводу Є. Маланюк писав У. Самчуку: “... Є це екстракт з яду і жовчі, що має кріпость 25 літ режиму, єдиного в світі... Люди, що дихали й жили там чверть століття атмосферою гною й крові, не можуть бути в нормальних обставинах нормальними. Принаймні – певен час... За наївний контакт з продуктами власне такого стану Лена (Теліга) затратила життя. Сов’яд з цих людей буде виходити довгими роками” [11, 106].

Навіть Ю. Шевельов визнавав, що Є. Маланюк у цьому випадку говорив “святу правду”, бо з нього (із Шевельова) “отруєння радянськими випарами виходили не один рік. Дарма, що політично я був (Шевельов. – Т. С.!) цілком протирадянський” [11, 106]. Маланюк не прожив “під советами” – в “есесері” жодного дня, однак політичні шантажисти та дурненькі малороси називали його “москалем”. Такі та подібні ярлики йому навішували під час дискусій між українцями-емігрантами (нерідко їх розпалювала якась “третья сила”). Скажімо, щось подібне відбувалось у період творення МУРу, в 1946 –1947 рр., коли гостро стояло питання: “хто є хто?” Відповідь на нього найбільше хотів мати саме Ю. Шевельов – один із найактивніших організаторів Мистецького українського руху. Це можна зрозуміти, якщо брати до уваги потребу монолітної літературної організації. Нема сумніву, що Шевельов цього хотів, але саме в цей час він сприймав Маланюка як “людину двоїстої поведінки”. Той це інтуїтивно відчував, тому й у квітні 1946 р. занотував: “Коли Хвильового, Донцова й мене називають землячки (енки) “москалями” (чи “поляками”), то, певно, в цім таїться якась правда в тім страшнім значенні, що ми – називаємо себе синами Нації, а землячки – елементами етнографічно відмінними. З цього висновок і ще раз, що нації ще немає...” [8, 83].

Боліло Маланюкові не тільки еміграційне малоросійство, а й усеукраїнське. Він тлумачив його різнобічно, уважаючи малоросійство яскравим виявом

паралічу політичної волі та думки, який ставить його поза межами політики взагалі. Діячі Центральної Ради, переконував публіцист, – “малоросами не були. Їх здебільше окреслюється виразом “свідомі українці” (1918 р. досить двозначно казали “переконаний українець”). Але майбутній історик не зможе політику Центральної Ради пояснити інакше, як присутністю в ній політичного малоросійства, яким були люди того покоління отруєні: брак найелементарнішого національного інстинкту і параліч політичної волі були наявні” [7, 234]. Національний інстинкт і політична воля були спаралізовані, витлумлені, змасакровані, сплюндровані червоними та білогвардійськими бандами, сталінськими голодоморами. Поета ніколи не переставали карати його ж Слова, мовлені за молодих літ:

А треба було вдряпатись кігтями
Закляклих рук в той крєвно рідний ґрунт,
Зерном лишитись – хай би в вовчій ямі, –
Щоб вирости з землі і гнів, і бунт.

Р. С. Листування Є. Маланюка з багатьма особами його Доби рясніє не лише кількістю епістол, а й зафіксованим у них історично важливим фактажем, історіософічними, політичними, естетичними поглядами. Його листи суттєво вписуються у два великі енциклопедичні томи науково-публіцистичної та есеїстичної прози під титулом “Книга спостережень” (1962; 1966), що стали фоліантами української націонал-культурницької історіографії. Маланюків епістолярій із Оксаною Сембай-Галицькою – особлива й вельми промовиста сторінка життєтворчої біографії письменника. Свідчення цього – його вірш-присвята – теплий спогад давноминутих літ:

Даль карпатськими млами повита
Й, хоч потік булькотить, як Прут,
Феєрія індійського літа
Нагадала: не там, а тут
Ти стрічаєш ці скелі і води,
І лісів неозорий пожар –
Передсмертний спалах природи,
Що палає у заграві барв.
І здається, і майже сниться:

Ось зійти лиш і – з’явиться враз
Камінь Довбуша, дім Олесницьких
І Оксана на ґанку.
І час
Буде знов переможений вічним,
Невмирущим, істотним, як спів,
Що вертається в циклі ритмічнім
І триває над дійсністю днів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бойчук Б.* Відбронзований портрет Євгена Маланюка // *Маланюк Є.* Земна Мадонна. – Братіслава, 1991.
2. *Бойчук Б.* Слово про поета // *Маланюк Є.* Земна Мадонна. – Братіслава, 1991.
3. *Куценко А.* Dominus Маланюк: Тло і постать. – Київ, 2002.
4. *Куценко А.* Примітки // *Маланюк Є.* Нотатники. 1936 – 1968. – Київ, 2008.
5. *Лиман А.* Про щирого друга // *Маланюк Є.* Земна Мадонна. Вибране. – Братіслава, 1991.
6. *Липа-Гуменецька М.* Відродження творчої енергії // *Просвіта.* – Львів. 1997. – 4 січня. – Ч. 1 (191).
7. *Маланюк Є.* Книга спостережень. – Проза. Т. 2. – Торонто, 1966.
8. *Маланюк Є.* Нотатники (1936 – 1968). – Київ, 2008.
9. *Маланюк Є.* Уривок з життєпису // *Українська літературна газета.* – Мюнхен, 1957. – Ч. 2.
10. *Сембай-Галицька О.* Весна на віки. – Детройт – Мічиган, 1997.
11. *Шевельов Ю. (Шерех Юрій).* Я – мене – мені (і довкруги). – Спогади. – Т. 2. – Нью-Йорк, 2001.

Отримано 9 грудня 2016 р.

м. Львів

